Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
NILSA WAHLA
przedstawiona w dniu 5 lipca 2018 r.[1]

Sprawa C-595/17

Apple Sales International,
Apple Inc.,
Apple retail France EURL
przeciwko
MJA, działającej jako syndyk masy upadłości eBizcuss.com (eBizcuss)

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Cour de cassation (sąd kasacyjny, Francja)]

Odesłanie prejudycjalne – Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości – Jurysdykcja w sprawach cywilnych i handlowych – Artykuł 23 rozporządzenia (WE) nr 44/2001 – Klauzula prorogacyjna zawarta w umowie dystrybucyjnej – Powództwo odszkodowawcze wytoczone przez dystrybutora z tytułu naruszenia art. 102 TFUE przez dostawcę

Wprowadzenie

1. Niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 23 rozporządzenia (WE) nr 44/2001[2], który to przepis dopuszcza odstępstwo od ustalonych w tym rozporządzeniu ogólnych zasad jurysdykcji międzynarodowej, w przypadku gdy strony, z których przynajmniej jedna ma miejsce zamieszkania w państwie członkowskim, uzgodniły, że do rozpoznawania sporów wynikłych z określonego stosunku prawnego jurysdykcję mają sąd lub sądy państwa członkowskiego.

2. Niniejszy wniosek został przedstawiony w ramach sporu pomiędzy spółkami Apple Sales International, Apple Inc. oraz Apple retail France EURL a spółką MJA, jako syndykiem masy upadłości spółki eBizcuss.com (zwanej dalej „eBizcuss”), w przedmiocie roszczenia odszkodowawczego dochodzonego przez tę ostatnią spółkę z tytułu naruszenia art. 102 TFUE.

3. Trybunał został zatem poproszony o wyjaśnienie, czy i w jakich granicach klauzula prorogacyjna może zostać nieuwzględniona w celu zapewnienia skutecznego dochodzenia roszczeń o naprawienie szkody wynikającej z zachowania przedsiębiorstwa, któremu zarzuca się nadużywanie pozycji dominującej.

1 Język oryginału: francuski.

2 Rozporządzenie Rady z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2001, L 12, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 4, s. 42).

4. Sprawa daje zatem kolejną sposobność – przy uwzględnieniu rozwiązania przyjętego przez Trybunał w sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 21 maja 2015 r., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335) – do udzielenia wyjaśnień zainteresowanym podmiotom występującym w roli, po pierwsze, autorów klauzul prorogacyjnych, a po drugie, osób chcących dochodzić roszczeń o naprawienie szkody, co do której twierdzi się, że ma źródło w naruszeniu prawa konkurencji, a w szczególności art. 102 TFUE, co powszechnie określa się jako „private enforcement".

Ramy prawne

Prawo Unii

5. Motywy 2, 11 i 14 rozporządzenia nr 44/2001 stanowią:

„(2) Różnice pomiędzy przepisami poszczególnych państw o jurysdykcji i uznawaniu orzeczeń utrudniają należyte funkcjonowanie rynku wewnętrznego. Dlatego nieodzownym jest wydanie przepisów celem ujednolicenia przepisów o jurysdykcji w sprawach cywilnych i handlowych oraz uproszczenia formalności ze względu na szybkie i nieskomplikowane uznawanie i wykonywanie [w celu szybkiego i nieskomplikowanego uznawania i wykonywania] orzeczeń z państw członkowskich związanych niniejszym rozporządzeniem.

[…]

(11) Przepisy o jurysdykcji powinny być w wysokim stopniu przewidywalne i powinny zależeć zasadniczo [co do zasady] od miejsca zamieszkania pozwanego, a tak ustalona jurysdykcja powinna mieć miejsce zawsze [być zawsze dostępna], z wyjątkiem kilku dokładnie określonych przypadków, w których ze względu na przedmiot sporu lub umowę stron uzasadnione jest inne kryterium powiązania [uzasadniony jest inny łącznik]. Siedziba osób prawnych musi być zdefiniowana wprost [w sposób autonomiczny] w rozporządzeniu celem wzmocnienia przejrzystości wspólnych przepisów i uniknięcia konfliktów kompetencyjnych.

[…]

(14) Z zastrzeżeniem jurysdykcji wyłącznych określonych w niniejszym rozporządzeniu musi być przestrzegana swoboda stron w zakresie umownego wyboru jurysdykcji, z wyjątkiem spraw dotyczących ubezpieczenia, umów zawartych pomiędzy konsumentami [z udziałem konsumentów] i z zakresu prawa pracy, w których dopuszczalna jest jedynie ograniczona swoboda stron w zakresie umownego wyboru jurysdykcji".

6. Artykuł 23 rozporządzenia nr 44/2001, zamieszczony w sekcji 7 rozdziału II, zatytułowanej „Umowa dotycząca jurysdykcji", stanowi w pkt 1:

„Jeżeli strony, z których przynajmniej jedna ma miejsce zamieszkania [miejsce zamieszkania lub siedzibę] na terytorium państwa członkowskiego, uzgodniły, że sąd lub sądy państwa członkowskiego powinny rozstrzygać spór już wynikły albo spór przyszły mogący wyniknąć z określonego stosunku prawnego, to sąd lub sądy tego państwa członkowskiego mają jurysdykcję. Sąd lub sądy tego państwa mają jurysdykcję wyłączną, o ile strony nie uzgodniły czego innego. Taka umowa dotycząca jurysdykcji musi być zawarta:

a) formie pisemnej lub ustnej potwierdzonej na piśmie; lub

b) w formie, która odpowiada praktyce przyjętej między stronami; lub

c) w handlu międzynarodowym – w formie odpowiadającej zwyczajowi handlowemu, który strony znały lub musiały znać i który strony umów tego rodzaju w określonej dziedzinie handlu powszechnie znają i którego stale przestrzegają".

Prawo francuskie

7. W dniu wystąpienia okoliczności faktycznych rozpatrywanych w postępowaniu głównym art. 1382 code civil (francuskiego kodeksu cywilnego) stanowił, że „[k]to z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, zobowiązany jest do jej naprawienia".

8. Artykuł L. 420-1 code de commerce (francuskiego kodeksu handlowego) stanowi:

„Uzgodnione działania, porozumienia, jawne lub dorozumiane kartele lub związki przedsiębiorstw, podejmowane lub zawierane nawet za bezpośrednim albo pośrednim pośrednictwem spółki lub grupy spółek z siedzibą poza Francją, są zabronione, jeżeli ich celem jest lub ich skutkiem może być uniemożliwienie, ograniczenie lub zakłócenie gry konkurencyjnej na rynku, w szczególności jeżeli zmierzają do:

1. ograniczenia dostępu do rynku lub wykonywania wolnej konkurencji przez inne przedsiębiorstwa;

2. stworzenia przeszkody w ustalaniu cen przez wolny rynek, sztucznie wspierając ich wzrost lub obniżkę;

3. ograniczenia albo kontroli produkcji, rynków zbytu, inwestycji lub postępu technicznego;

4. podziału rynków lub źródeł zaopatrzenia".

9. Artykuł L 420-2 francuskiego kodeksu handlowego ma następujące brzmienie:

„Na zasadach przewidzianych w art. L 420-1 zabrania się nadużywania przez przedsiębiorstwo lub grupę przedsiębiorstw pozycji dominującej na rynku wewnętrznym lub na znacznej jego części. Tego rodzaju nadużycia mogą polegać w szczególności na odmowie sprzedaży, sprzedaży wiązanej lub dyskryminujących warunkach sprzedaży, a także na zerwaniu istniejących stosunków handlowych tylko z takiego powodu, że kontrahent nie zgadza się na niesprawiedliwe warunki handlowe.

Ze względu na możliwość negatywnego wpływu na funkcjonowanie lub strukturę konkurencji zabronione jest również nadużywanie przez przedsiębiorstwo lub grupę przedsiębiorstw zależności ekonomicznej, w jakiej w stosunku do tego przedsiębiorstwa lub grupy przedsiębiorstw znajduje się przedsiębiorstwo nabywcy lub dostawcy. Tego rodzaju nadużycia mogą polegać w szczególności na odmowie sprzedaży, sprzedaży wiązanej, dyskryminujących praktykach, o których mowa w pkt I art. L 442-6, lub na sprzedaży pakietowej".

Postępowanie główne, pytania prejudycjalne i postępowanie przed Trybunałem

10. W dniu 10 października 2002 r. spółka eBizcuss, reprezentowana później przez spółkę MJA, zawarła ze spółką prawa irlandzkiego Apple Sales International umowę zatytułowaną „Apple Authorized Reseller Agreement", nadającą jej status autoryzowanego dystrybutora produktów marki Apple. Umowa, na podstawie której eBizcuss zobowiązała się do sprzedaży produktów swojego kontrahenta na zasadzie quasi-wyłączności i która następnie była kilkakrotnie zmieniana, zawierała klauzulę prorogacyjną na rzecz sądów irlandzkich.

11. Klauzula ta, sporządzona w języku angielskim, w ostatniej wersji umowy dystrybucyjnej datowanej na dzień 20 grudnia 2005 r. miała następujące brzmienie:

„This Agreement *and the corresponding relationship* between the parties shall be governed by and construed in accordance with the laws of the Republic of Ireland and the parties shall submit to the jurisdiction of the courts of the Republic of Ireland. Apple reserves the right to institute proceedings against Reseller in the courts having jurisdiction in the place where Reseller has its seat or in any jurisdiction where a harm to Apple is occurring” [3].

12. W kwietniu 2012 r. spółka eBizcuss wniosła pozew do tribunal de commerce de Paris (sądu gospodarczego w Paryżu, Francja) z żądaniem zasądzenia od spółki Apple Sales International, amerykańskiej spółki Apple oraz francuskiej spółki Apple Retail France odszkodowania w wysokości 62 500 000 EUR. W uzasadnieniu pozwu spółka eBizcuss twierdziła co do istoty, że pozwane spółki są winne stosowania antykonkurencyjnych praktyk i aktów nieuczciwej konkurencji przez faworyzowanie ich własnej sieci ze szkodą dla powódki od roku 2009 [4]. Spółka eBizcuss powoływała się w tym kontekście na naruszenie art. 1382 francuskiego kodeksu cywilnego (obecnie art. 1240 francuskiego kodeksu cywilnego), art. L 420-2 francuskiego kodeksu handlowego oraz art. 102 TFUE.

13. Orzeczeniem z dnia 26 września 2013 r. tribunal de commerce de Paris (sąd gospodarczy w Paryżu) uwzględnił zarzut braku jurysdykcji podniesiony przez pozwane spółki, uzasadniając swoje rozstrzygnięcie tym, że umowa wiążąca Apple Sales International z eBizcuss zawierała klauzulę prorogacyjną na rzecz sądów irlandzkich.

14. Wyrokiem z dnia 8 kwietnia 2014 r. cour d’appel de Paris (sąd apelacyjny w Paryżu, Francja) oddalił środek odwoławczy od tego orzeczenia wniesiony przez eBizcuss, potwierdzając tym samym brak jurysdykcji sądów francuskich do rozpoznania powództwa o odszkodowanie.

15. Wyrokiem z dnia 7 października 2015 r. Cour de cassation (sąd kasacyjny, Francja) uchylił ten wyrok z powodu naruszenia przez cour d’appel de Paris (sąd apelacyjny w Paryżu) art. 23 rozporządzenia nr 44/2001, zgodnie z jego wykładnią dokonaną przez Trybunał w wyroku z dnia 21 maja 2015 r., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335), przez uwzględnienie klauzuli prorogacyjnej zawartej w umowie wiążącej eBizcuss z Apple Sales International, mimo iż nie odnosiła się ona do sporów związanych z odpowiedzialnością powstałą w wyniku naruszenia prawa konkurencji.

16. Wyrokiem z dnia 25 października 2016 r. cour d’appel de Versailles (sąd apelacyjny w Wersalu, Francja) uwzględnił środek odwoławczy wniesiony przez eBizcuss i przekazał sprawę tribunal de commerce de Paris (sądowi gospodarczemu w Paryżu) do ponownego rozpoznania.

3 Strony w postępowaniu głównym nie zgadzają się w kwestii tłumaczenia na język francuski fragmentu wyróżnionego kursywą i przekładają go albo jako „et la relation correspondante [(oraz odpowiadający jej stosunek prawny)]” (wersja skarżącej), albo jako „et les relations en découlant [(oraz wynikające stąd stosunki prawne)]” (wersja strony przeciwnej). Pomimo tej różnicy klauzulę można przetłumaczyć na język francuski w następujący sposób: „Le présent contrat et *la relation correspondante* (traduction de la requérante)/et *les relations en découlant* (traduction de la défenderesse) entre les parties seront régis par et interprétés conformément au droit de l’Irlande et les parties se soumettent à la compétence des tribunaux de l’Irlande. Apple se réserve le droit d’engager des poursuites à l’encontre du Revendeur devant les tribunaux dans le ressort duquel est situé le siège du Revendeur ou dans tout pays dans lequel Apple subit un préjudice”. [Niniejsza umowa oraz *odpowiadający jej stosunek prawny* (wersja skarżącej) / *wynikające stąd stosunki prawne* (wersja strony przeciwnej) łączące strony będą regulowane i interpretowane zgodnie z prawem irlandzkim, a strony poddają się jurysdykcji sądów Irlandii. Apple zastrzega sobie prawo dochodzenia roszczeń od dystrybutora przed sądami w okręgu, w którym znajduje się siedziba dystrybutora, lub w każdym kraju, w którym Apple poniesie szkodę].

4 Z akt sprawy przekazanych Trybunałowi wynika, że powódka – która przez przystąpienie do programu „Apple premium Reseller” stała się quasi-wyłącznym dystrybutorem produktów Apple – powoływała się w szczególności na praktyki dyskryminujące, w porównaniu z tymi stosowanymi wobec Apple Stores, w zakresie zarówno zaopatrzenia w produkty Apple, jak i stosowanych stawek.

17. Spółki Apple Sales International, Apple oraz Apple Retail France wniosły skargę kasacyjną od tego wyroku do sądu odsyłającego, twierdząc co do istoty, że w sytuacji gdy samodzielne powództwo, w rozumieniu prawa konkurencji, ma swoje źródło w stosunku umownym, należy uwzględnić klauzulę wyboru sądu, nawet jeśli nie odnosi się ona wyraźnie do takiego powództwa, a żadne naruszenie prawa konkurencji nie zostało wcześniej stwierdzone przez organ krajowy lub unijny.

18. Sąd odsyłający wyjaśnia, że zapoznał się w międzyczasie z wyrokiem Supremo Tribunal de Justiça (sądu najwyższego, Portugalia) z dnia 16 lutego 2016 r., Interlog i Taboada przeciwko Apple. Wyrok ten dotyczy również Apple Sales International i podobnej klauzuli jurysdykcyjnej sformułowanej w sposób ogólny. Supremo Tribunal de Justiça (sąd najwyższy) orzekł, że klauzula ta ma zastosowanie do stron w sporze związanym z takim samym zarzutem nadużycia pozycji dominującej w świetle prawa Unii i stwierdził brak jurysdykcji sądów portugalskich.

19. W powyższych okolicznościach Cour de cassation (sąd kasacyjny, Francja) postanowił zawiesić postępowanie i przedstawić Trybunałowi następujące pytania prejudycjalne:

„1) Czy art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że zezwala on sądowi krajowemu, przed który dystrybutor wytoczył przeciwko swojemu dostawcy powództwo o odszkodowanie na podstawie art. 102 TFUE, na zastosowanie klauzuli prorogacyjnej uzgodnionej w umowie obowiązującej między stronami?

2) Czy, w przypadku udzielenia na pytanie pierwsze odpowiedzi twierdzącej, art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że zezwala on sądowi krajowemu, przed który dystrybutor wytoczył przeciwko swojemu dostawcy powództwo o odszkodowanie na podstawie art. 102 TFUE, na zastosowanie klauzuli prorogacyjnej zawartej w umowie obowiązującej między stronami, również w wypadku, gdy wspomniana klauzula nie odnosiłaby się w wyraźny sposób do sporów dotyczących odpowiedzialności powstałej w wyniku naruszenia prawa konkurencji?

3) Czy art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że zezwala on sądowi krajowemu, przed który dystrybutor wytoczył przeciwko swojemu dostawcy powództwo o odszkodowanie na podstawie art. 102 TFUE, na niezastosowanie klauzuli prorogacyjnej uzgodnionej w umowie obowiązującej między stronami, w wypadku gdy nie zostało stwierdzone żadne naruszenie prawa konkurencji ani przez organ krajowy, ani przez organ europejski?”.

20. Uwagi na piśmie zostały przedstawione przez Apple Sales International, eBizcuss, rząd francuski oraz Komisję Europejską.

Analiza

21. Niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy zasadniczo wykładni art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 w szczególnym kontekście dochodzenia roszczeń odszkodowawczych przez dystrybutora od dostawcy na podstawie art. 102 TFUE, a mianowicie w przypadku nadużycia pozycji dominującej zarzucanego temu ostatniemu.

22. Jak wynika z rozbieżnych stanowisk zajmowanych przez sądy francuskie, które orzekały w sprawie rozpoznawanej w postępowaniu głównym, najwyraźniej różnica zdań dotyczy tu dokładnego zakresu wykładni sformułowanej przez Trybunał w wyroku z dnia 21 maja 2015 r., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335).

23. Dokładniej rzecz ujmując, powstaje pytanie, czy wobec braku konkretnego odniesienia należałoby odstąpić od stosowania klauzuli wyboru sądu dla każdego sporu związanego z umową i z wynikającymi z tej umowy stosunkami prawnymi – takiej jak klauzula, która w sprawie rozpoznawanej w postępowaniu głównym przyznaje jurysdykcję sądom irlandzkim – w przypadku

wytoczenia samodzielnego powództwa o odszkodowanie na tle zarzucanego naruszenia art. 102 TFUE. Trybunał został poproszony o sprecyzowanie, czy i w jakim zakresie klauzula prorogacyjna uzgodniona przez strony w umowie (w tym wypadku w umowie dystrybucyjnej) może wywoływać skutki w razie sporu, w którym strona powołuje się na naruszenie unijnego prawa konkurencji.

24. Według jednej z wykładni, którą – jak się wydaje – przyjął w szczególności Cour de cassation (sąd kasacyjny) w wyroku z dnia 7 października 2015 r., tego rodzaju klauzula prorogacyjna może zostać uwzględniona tylko pod warunkiem, że *wyraźnie* odnosi się do sporów dotyczących odpowiedzialności powstałej w wyniku naruszenia prawa konkurencji.

25. Według drugiej z wykładni, która, jak się wydaje, została przyjęta w szczególności przez sądy orzekające w niższych instancjach w sprawie rozpoznawanej w postępowaniu głównym, ale także – zdaniem powódki w postępowaniu głównym – przez Supremo Tribunal de Justiça (sąd najwyższy) w wyroku z dnia 16 lutego 2016 r., Interlog i Taboada przeciwko Apple[5], klauzula prorogacyjna *sformułowana w sposób ogólny* ma zastosowanie do stron sporu związanego z zarzutem nadużycia pozycji dominującej w świetle prawa Unii.

26. Przed zbadaniem pytań prejudycjalnych uważam za celowe, żeby tytułem wstępu przedstawić pewne uwagi natury ogólnej na temat zakresu art. 23 rozporządzenia nr 44/2001.

Uwagi ogólne dotyczące art. 23 rozporządzenia nr 44/2001

27. Trybunał był już przy wielu okazjach proszony o wypowiedzenie się w przedmiocie wykładni art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 oraz równoważnego postanowienia, które obowiązywało przed nim, to jest art. 17 konwencji brukselskiej[6].

28. Jak stale przypomina Trybunał, przepisy te powinny być interpretowane w świetle bardziej ogólnych celów, do których realizacji dążą konwencja brukselska oraz rozporządzenie nr 44/2001, a mianowicie zwiększenie pewności prawa na rzecz osób mających siedzibę lub miejsce zamieszkania w Unii i umożliwiać równocześnie stronie powodowej łatwe ustalenie tego, przed którym sądem możliwe jest wytoczenia powództwa, a stronie pozwanej – racjonalne przewidzenie tego, przed który sąd może ona zostać pozwana[7].

29. W systematyce ogólnej rozporządzenia nr 44/2001 art. 23 stanowi przepis kluczowy: jest jednocześnie wyrazem zasady pierwszeństwa autonomii swobodnie wyrażanej woli stron (zob. motyw 14 tego rozporządzenia) oraz wymogu wysokiego stopnia przewidywalności jurysdykcji (o którym mowa w motywie 11 tego samego rozporządzenia). Jego celem jest wyznaczenie w sposób jasny i precyzyjny sądu umawiającego się państwa, który to sąd będzie wyłącznie właściwy według

5 W istocie strony w postępowaniu głównym najwyraźniej nie są zgodne w kwestii wykładni oraz dokładnego zakresu tego wyroku. W swoich uwagach przedstawionych na piśmie spółka eBizcuss wskazała na przykład, iż wprawdzie rozstrzygnięcia w konkretnych sprawach w wyrokach wydanych, odpowiednio, przez Cour de cassation (sąd kasacyjny) i przez Supremo Tribunal de Justiça (sąd najwyższy) są różne, nie ma jednak rozbieżności w kwestii wykładni art. 23 rozporządzenia nr 44/2001. Spółka zwraca w szczególności uwagę, iż sędziowie portugalscy uznali, że sporna klauzula prorogacyjna ma zastosowanie w rozpatrywanej przez nich sprawie po przeprowadzeniu niezależnej oceny i ustaleniu, że okoliczności faktyczne sporu wiązały się z „naruszeniem programu umownego i/lub odszkodowaniami, jakich można dochodzić z tytułu wypowiedzenia umowy, a nie z »odpowiedzialnością powstałą w wyniku naruszenia prawa konkurencji«".

6 Należy przypomnieć, iż w zakresie, w jakim w stosunkach między państwami członkowskimi rozporządzenie nr 44/2001 zastępuje Konwencję z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, zmienioną późniejszymi konwencjami o przystąpieniu nowych państw członkowskich do tej konwencji (Dz.U. 1972, L 299, s. 32, zwaną dalej „konwencją brukselską"), wykładnia dokonana przez Trybunał w odniesieniu do postanowień tej konwencji pozostaje aktualna również dla przepisów tego rozporządzenia, jeśli postanowienia i przepisy obu aktów prawnych można uznać za równoważne, co ma miejsce w przypadku art. 23 rozporządzenia nr 44/2001, który to przepis obowiązuje w miejsce art. 17 akapit pierwszy konwencji brukselskiej (zob. w szczególności wyrok z dnia 28 czerwca 2017 r., Leventis i Vafeias, C-436/16, EU:C:2017:497, pkt 31).

7 Zobacz wyrok z dnia 3 lipca 1997 r., Benincasa (C-269/95, EU:C:1997:337, pkt 26 i przytoczone tam orzecznictwo).

zgodnej woli stron wyrażonej z zachowaniem wymienionych tam ścisłych wymogów formalnych. Pewność prawa, do której dąży ten przepis, mogłaby z łatwością zostać zachwiana, gdyby jednej ze stron umowy przyznać możliwość obejścia tej reguły przez samo podniesienie zarzutu nieważności całej umowy z powodów wywiedzionych z właściwego prawa materialnego [8].

30. Jak już Trybunał miał sposobność podkreślić, ponieważ na tej podstawie dopuszcza się odstępstwo od zasad jurysdykcyjnych określonych w rozporządzeniu nr 44/2001, warunki zarówno formalne, jak i materialne, od których art. 23 tego rozporządzenia uzależnia ważność klauzul prorogacyjnych, należy poddać wykładni ścisłej [9]. Natomiast w sytuacji gdy spełnione są wymogi w zakresie formy i treści, umowa dotycząca jurysdykcji powinna być stosowana. W istocie wybór sądu właściwego może być oceniany tylko w świetle argumentów, które wiążą się z wymogami określonymi w art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 [10].

31. Jeśli chodzi o wymóg dotyczący treści, zgodnie z którym ustalenie jurysdykcji powinno dotyczyć „sporów już wynikłych albo mogących wyniknąć w przyszłości z określonego stosunku prawnego", ma on na celu uniknięcie sytuacji, w której jedna strona zostałaby zaskoczona przyznaniem jurysdykcji określonemu sądowi dla wszystkich powstających w stosunkach z jej kontrahentem sporów, które wywodziłyby się ze stosunków innych niż ten, dla którego zostało uzgodnione przyznanie jurysdykcji [11].

32. W sytuacji gdy kwestionuje się możliwość zastosowania klauzuli wyboru sądu ze względu na tę przesłankę materialną, wyłącznie sąd, przed którym klauzula prorogacyjna jest powoływana, może zdecydować, czy odnosi się ona do roszczenia stanowiącego przedmiot sporu [12].

33. Wprawdzie badanie w tym zakresie, wymagające w szczególności, aby sąd rozpoznający sprawę ustalił, czy *rozsądnie oceniając*, dany spór był *możliwy do przewidzenia* dla stron w momencie, w którym uzgadniały one klauzulę, może być przeprowadzane tylko indywidualnie dla każdego przypadku, jednak moim zdaniem należy wziąć pod uwagę kilka wskazówek interpretacyjnych.

34. Przede wszystkim pierwszeństwo przyznane autonomii stron, to jest ich woli wyrażonej w prawidłowo uzgodnionej klauzuli prorogacyjnej, oznacza, że istotna jest możliwość, lub jej brak, powiązania danego sporu – w tym wypadku powództwa o odszkodowanie za szkody rzekomo poniesione zasadniczo z powodu zachowań antykonkurencyjnych – ze stosunkiem prawnym określonym w klauzuli, i to bez względu na jego charakter deliktowy lub umowny w rozumieniu rozporządzenia nr 44/2001 oraz, a fortiori, w rozumieniu właściwych przepisów prawa krajowego.

35. Zatem spór o charakterze pozaumownym, lecz stanowiący wynik pozostawania w stosunku umownym, może wchodzić w zakres stosowania klauzuli prorogacyjnej, jeżeli jego źródłem są stosunki umowne, w związku z którymi klauzula została sporządzona.

8 Zobacz wyrok z dnia 3 lipca 1997 r., Benincasa (C-269/95, EU:C:1997:337, pkt 29).

9 Zobacz w szczególności analogicznie wyroki: z dnia 14 grudnia 1976 r., Estasis Saloti di Colzani (24/76, EU:C:1976:177, pkt 6, 7); z dnia 28 czerwca 2017 r., Leventis i Vafeias (C 436/16, EU:C:2017:497, pkt 39).

10 Zobacz analogicznie, w odniesieniu do wykładni art. 17 konwencji brukselskiej, wyrok z dnia 16 marca 1999 r., Castelletti (C-159/97, EU:C:1999:142, pkt 49).

11 Zobacz w szczególności wyroki: z dnia 10 marca 1992 r., Powell Duffryn (C-214/89, EU:C:1992:115, pkt 31); z dnia 21 maja 2015 r., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, pkt 68).

12 Zobacz podobnie wyrok z dnia 21 maja 2015 r., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, pkt 67 i przytoczone tam orzecznictwo)

36. Moc wiążąca klauzuli implikuje następnie, że nie wymaga się, aby wskazany przez nią sąd miał jakikolwiek „bliski" związek ze sporem. Innymi słowy, okoliczność, iż klauzula prorogacyjna wskazuje sąd wybrany, pozbawiony łącznika z zainteresowanymi lub ze spornym stosunkiem prawnym, nie może stanowić przeszkody do jej zastosowania [13].

37. Ponadto okoliczność, że klauzula prorogacyjna ma charakter asymetryczny lub jednostronny – jak w sprawie rozpoznawanej w postępowaniu głównym – ponieważ jedna strona zobowiązuje się wytaczać powództwa przed określonym sądem, podczas gdy druga strona zastrzega sobie prawo wytaczania powództw przed innymi sądami, sama z siebie nie może stanowić istotnej przesłanki w ocenie ważności przedmiotowej klauzuli w świetle wymogów określonych w art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 [14], o ile taka klauzula jest mimo to zgodna z celem polegającym na zapewnieniu przewidywalności jurysdykcji.

38. Oznacza ona wreszcie, że prawo materialne mające zastosowanie do istoty sporu co do zasady nie ma wpływu na ustalenie jurysdykcji sądów. Należy przypomnieć, że to właśnie neutralność przepisów prawa materialnego w stosunku do umowy dotyczącej jurysdykcji stanowi solidną gwarancję pewności prawa i przewidywalności jurysdykcji [15].

39. Do kwestii tej wrócę jeszcze bardziej szczegółowo przy omawianiu kwestii, jak powinno się traktować klauzulę prorogacyjną w kontekście postępowań mających na celu zapewnienie skuteczności ochrony prawnej przyznawanej jednostkom w razie naruszenia przepisów prawa konkurencji.

W przedmiocie pytania pierwszego: możliwość stosowania klauzuli prorogacyjnej w ramach powództwa o odszkodowanie wytoczonego przez dystrybutora przeciwko dostawcy na podstawie art. 102 TFUE

40. W swoim pierwszym pytaniu sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy generalnie art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 dopuszcza zastosowanie klauzuli prorogacyjnej, jeżeli podstawą roszczenia odszkodowawczego jest podnoszone naruszenie art. 102 TFUE. Innymi słowy, chodzi o ustalenie, czy art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że istnieje *zasadnicza* przeszkoda w stosowaniu klauzuli prorogacyjnej do sporu opartego na naruszeniu art. 102 TFUE.

41. W niniejszej sprawie wszyscy uczestnicy postępowania wydają się zgodni, iż art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że zezwala on – a przynajmniej nie stoi temu na przeszkodzie – aby sąd krajowy zastosował klauzulę prorogacyjną w takim przypadku.

42. Wypada jedynie zgodzić się z tym wnioskiem.

13 Zobacz wyrok z dnia 16 marca 1999 r., Castelletti (C-159/97, EU:C:1999:142, pkt 46 i nast. i przytoczone tam orzecznictwo), w którym przypomniano, że art. 17 konwencji brukselskiej, równoważny względem art. 23 rozporządzenia nr 44/2001, abstrahuje od jakiegokolwiek obiektywnego łącznika między spornym stosunkiem i wskazanym sądem. Zobacz analogicznie, również na temat wykładni art. 17 konwencji brukselskiej, wyrok z dnia 24 czerwca 1981 r., Elefanten Schuh (150/80, EU:C:1981:148, pkt 27), zgodnie z którym ustawodawstwo umawiającego się państwa nie może stanowić przeszkody dla ważności klauzuli prorogacyjnej wyłącznie na takiej podstawie, że język użyty przez strony nie jest językiem wymaganym przez to ustawodawstwo.

14 W tym względzie brzmienie art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 mocno różni się od brzmienia art. 17 konwencji brukselskiej, który wyraźnie przewidywał, że „[j]eżeli umowa dotycząca jurysdykcji została zawarta na korzyść tylko jednej ze stron, to strona ta zachowuje prawo do wystąpienia do każdego innego sądu mającego jurysdykcję". Odbiega także od brzmienia art. 25 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2012, L 351, s. 1), mającego zastosowanie do powództw wytoczonych od dnia 10 stycznia 2015 r. Zgodnie z tym ostatnim przepisem jurysdykcja sądów wskazanych w klauzuli prorogacyjnej jest wyłączna, „chyba że umowa ta jest nieważna pod względem materialnym, na mocy prawa danego państwa członkowskiego".

15 Zobacz wyrok z dnia 3 lipca 1997 r., Benincasa (C-269/95, EU:C:1997:337, pkt 27, 29).

43. Nawiązując do wcześniejszych wywodów, i wyjąwszy dziedziny, o których wyraźnie mowa w rozporządzeniu nr 44/2001 [16], skuteczność klauzuli prorogacyjnej nie może być uzależniona od spełnienia przesłanki materialnej innej niż wymóg związany z przedmiotem klauzuli, która powinna odnosić się do „określonego stosunku prawnego".

44. Neutralność przepisów prawa materialnego w kwestii ważności klauzuli prorogacyjnej, która – przypominam – stanowi ważną gwarancję poszanowania autonomii stron oraz przewidywalności jurysdykcji, jest istotna w szczególności w sytuacji, gdy w ramach sporu powoływane jest naruszenie prawa konkurencji.

45. Przy braku odpowiedniego przepisu w rozporządzeniu nr 44/2001, który dopuszczałby nieuwzględnienie w takim przypadku mocy wiążącej klauzuli prorogacyjnej, nie można wykorzystywać zasady skutecznego stosowania prawa konkurencji w celu wyłączenia zastosowania tej klauzuli.

46. Prawdą jest, że skuteczność (effet utile) art. 101 i 102 TFUE wymaga, by każda osoba była w stanie żądać naprawienia szkody, która została jej wyrządzona przez umowę albo zachowanie mogące ograniczyć lub zakłócić konkurencję [17].

47. Natomiast – jak orzekł Trybunał w sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 21 maja 2015 r., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/16, EU:C:2015:335) – sąd, przed który wytoczono powództwo, nie może bez podważenia celu rozporządzenia nr 44/2001 odmówić uwzględnienia klauzuli prorogacyjnej zgodnej z wymogami art. 23 owego rozporządzenia tylko dlatego, że uzna, iż sąd wskazany przez wspomnianą klauzulę nie zagwarantuje pełnej skuteczności zasady skutecznego stosowania reguł konkurencji i nie pozwoli poszkodowanemu w wyniku antykonkurencyjnych zachowań przedsiębiorstw, zarzucanych lub wykazanych, na uzyskanie naprawienia całej poniesionej przez niego szkody. Należy raczej stwierdzić, że system środków odwoławczych istniejący w każdym państwie członkowskim i uzupełniony mechanizmem odesłania prejudycjalnego przewidzianego w art. 267 TFUE stanowi dla jednostek wystarczającą gwarancję w tym zakresie [18].

48. Ostatecznie wymóg skutecznego stosowania zakazu nadużywania pozycji dominującej sam w sobie nie sprzeciwia się możliwości odstąpienia przez strony, za pomocą klauzuli prorogacyjnej, od zasad określania jurysdykcji przewidzianych w rozporządzeniu nr 44/2001.

49. Mając na uwadze całość powyższych rozważań, proponuję na pytanie pierwsze odpowiedzieć, że art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że nie ma zasadniczej przeszkody dla stosowania klauzuli prorogacyjnej w kontekście samodzielnego powództwa o naprawienie szkody, takiego jak powództwo wytoczone w postępowaniu głównym przez dystrybutora przeciwko dostawcy z tytułu zarzucanego mu naruszenia art. 102 TFUE.

W przedmiocie pytania drugiego: wymóg wyraźnego odesłania do sporów dotyczących odpowiedzialności powstałej w wyniku naruszenia prawa konkurencji

50. W pytaniu drugim sąd odsyłający zwraca się do Trybunału o wyjaśnienie, czy art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 stoi na przeszkodzie stosowaniu klauzuli prorogacyjnej, która nie odnosi się wyraźnie do „sporów dotyczących odpowiedzialności powstałej w wyniku naruszenia prawa konkurencji".

16 Chodzi o jurysdykcję wyłączną, która w rozporządzeniu nr 44/2001 obejmuje z jednej strony spory dotyczące umów ubezpieczenia (sekcja 3), umów zawartych z udziałem konsumenta (sekcja 4) oraz indywidualnych umów o pracę, a z drugiej strony – sprawy wymienione w art. 22 tego rozporządzenia.

17 Zobacz wyrok z dnia 13 lipca 2006 r., Manfredi i in. (od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461, pkt 60 i przytoczone tam orzecznictwo).

18 Zobacz podobnie wyrok z dnia 21 maja 2015 r., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, pkt 63).

51. Pytanie to zmierza ostatecznie do ustalenia elementów, jakie muszą zawierać klauzule prorogacyjne, aby mieć zastosowanie do powództw opartych na prawie konkurencji, w tym przypadku do powództwa o naprawienie szkody, która zgodnie z twierdzeniem poszkodowanego została spowodowana przez naruszenie art. 102 TFUE.

52. Przypominam w tym względzie, że ponieważ art. 23 ust. 1 rozporządzenia nr 44/2001 umożliwia stronom odstąpienie od ustanowionych w tym akcie prawnym przepisów jurysdykcyjnych wyłącznie w celu rozstrzygania „spor[ów] już wynikły[ch] albo [sporów przyszłych mogących] wyniknąć z określonego stosunku prawnego", do tych stron należy sformułowanie klauzuli w taki sposób, by najlepiej wyrażała ich wolę.

53. Odpowiedź na pytanie, czy zakres zastosowania klauzuli obejmuje takie lub inne powództwo, będzie w istocie zawsze uzależniona od brzmienia klauzuli oraz od jej wykładni, jakiej ewentualnie dokona sąd rozpoznający sprawę.

54. Zatem nie można udzielić odpowiedzi in abstracto – to znaczy bez odniesienia do samego brzmienia klauzuli prorogacyjnej, która jest akurat przedmiotem sporu – czy owa klauzula ma zastosowanie również w kontekście sporów dotyczących odpowiedzialności za naruszenie prawa konkurencji, w sytuacji gdy klauzula ta nie odnosi się *wyraźnie* do takich sporów. Ocena, czy spór dotyczący odpowiedzialności kontrahenta z tytułu naruszenia prawa konkurencji wynikł ze stosunku prawnego, w związku z którym klauzula została sporządzona, należy do rozpoznającego sprawę sądu krajowego, na którym jako jedynym spoczywa zadanie określenia dokładnego zakresu tej klauzuli.

55. W odniesieniu do możliwości zastosowania klauzuli prorogacyjnej w kontekście powództwa o odszkodowanie z tytułu szkody poniesionej w wyniku antykonkurencyjnego zachowania w istocie nie można wykluczyć, iż mieści się ono w kontekście umowy, a w związku z tym sąd jest zobowiązany uwzględnić klauzulę niezależnie od tego, czy zawiera ona wyraźne odniesienie do „sporów dotyczących odpowiedzialności powstałej w wyniku naruszenia prawa konkurencji".

56. W moim mniemaniu przesadą byłoby wymagać we wszystkich przypadkach od stron sporu dokładnego określenia rodzaju powództw, które mają być objęte klauzulą prorogacyjną, ponieważ zapis ten jest formułowany w sposób dość ogólny w celu uwzględnienia wszelkich powództw bardziej lub mniej związanych ze stosunkiem umownym, w związku z którym sporządza się klauzulę.

57. Przez zawarcie umowy dotyczącej jurysdykcji strony dążą przede wszystkim do ustalenia właściwości określonego sądu do rozstrzygania wszelkich kwestii związanych ze stosunkiem prawnym, który nawiązały, nawet jeśli nie zawsze są one w stanie przewidzieć i wyszczególnić rodzaje sporów, które mogą między nimi powstać. Gdyby miało być inaczej, to funkcja i zakres takiej klauzuli byłyby poważnie zagrożone.

58. Powyższy wniosek wynika moim zdaniem z rozwiązania przyjętego w sprawie, w której zapadł wyrok CDC Hydrogen Peroxide [19], w szczególności w pkt 69 tego wyroku.

59. Należy zauważyć, iż w wyroku tym Trybunał przypomniał, że ustalenie, czy dane spory wchodzą w zakres stosowania klauzuli prorogacyjnej, należy wyłącznie do sądu krajowego, przed którym jest ona powoływana (pkt 67 wyroku), i równocześnie sformułował – w odniesieniu do klauzul prorogacyjnych dotyczących, ogólnie rzecz ujmując, „wszelkich sporów wynikających [z umowy] lub związanych z [nią]" – pewne wskazówki interpretacyjne przeznaczone dla sądu krajowego (pkt 68–71).

19 Wyrok z dnia 21 maja 2015 r., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335).

60. Trybunał wskazał w szczególności, że klauzula odnosząca się w sposób abstrakcyjny do sporów powstających w kontekście stosunków umownych nie obejmuje sporu dotyczącego odpowiedzialności deliktowej, która miałaby zostać uruchomiona na skutek zachowania kontrahenta wynikającego z faktu uczestnictwa w bezprawnym kartelu. Natomiast klauzula nawiązująca do sporów dotyczących odpowiedzialności wynikającej z naruszenia prawa konkurencji obligowałaby sąd, przed który wytoczono powództwo, do stwierdzenia braku swojej jurysdykcji [20].

61. Jednakże z uwagi na szczególne okoliczności sprawy, która doprowadziła do wydania tego wyroku, wydaje mi się, że to ostatnie stwierdzenie powinno być postrzegane w odpowiednim kontekście.

62. Po pierwsze, okazuje się, że spór w tamtej sprawie był związany z powództwem zbiorowym wytoczonym przez spółkę CDC, która zajmuje się dochodzeniem roszczeń odszkodowawczych na drodze sądowej i pozasądowej. Podstawą tego powództwa był zarzut uczestnictwa w bezprawnym kartelu, którego dopuściło się kilka przedsiębiorstw mających siedzibę w różnych państwach członkowskich i powołujących się na klauzule prorogacyjne uzgodnione w niektórych umowach sprzedaży zawartych z przedsiębiorstwami rzekomo poszkodowanymi przez kartel, którego istnienie zostało stwierdzone w decyzji Komisji [21].

63. Rozwiązanie przyjęte przez Trybunał w tym kontekście miało tę zaletę, że zapobiegało rozdrobnieniu sprawy o odszkodowanie i rozproszeniu jej po wielu sądach/jurysdykcjach, co nastąpiłoby w wyniku rozszerzającej wykładni zakresu stosowania zawartych w umowach klauzul prorogacyjnych, które moim zdaniem nie miały związku z bezprawnym kartelem zawiązanym między jedną ze stron tych umów a podmiotami trzecimi. W istocie, powództwo o naprawienie szkody wytoczone przez CDC przeciwko pozwanym w postępowaniu głównym dotyczyło przedsiębiorstw, które miały siedzibę w pięciu różnych państwach członkowskich innych niż Republika Federalna Niemiec.

64. Po drugie i przede wszystkim, przedmiotowy kartel był z natury tajny, a więc nie miał związku z umowami sprzedaży, przy okazji których zostały uzgodnione sporne klauzule prorogacyjne. W takiej sytuacji na rzecz niestosowania spornej klauzuli prorogacyjnej przemawiał cel polegający na zapewnieniu przewidywalności jurysdykcji, który uzasadnia uznanie skuteczności klauzul prorogacyjnych oraz będące jego konsekwencją założenie, że strona nie powinna być „zaskoczona" przyznaniem jurysdykcji określonemu sądowi, wynikającym ze stosunków prawnych innych niż te, dla których klauzula została uzgodniona (zob. pkt 68 rzeczonego wyroku).

65. W moim mniemaniu wymaganie zawarcia w klauzuli wyraźniej wzmianki na temat „sporów dotyczących odpowiedzialności powstałej w wyniku naruszenia prawa konkurencji" wydaje się właściwe wyłącznie w przypadku sporów, które ewidentnie nie wynikają ze stosunku prawnego, w związku z którym zawarto umowę dotyczącą jurysdykcji.

66. Wskazówki udzielone przez Trybunał należy zatem rozumieć jako przypomnienie, że spory rzeczywiście powinny mieć swoje źródło w stosunkach umownych łączących strony danej umowy (zob. w szczególności pkt 70 tego samego wyroku). Natomiast przyjęte przez Trybunał rozwiązanie nie może według mnie być interpretowane jako wymóg, by klauzula prorogacyjna wymieniała dokładnie wszystkie spory o charakterze deliktowym, jakie mogą powstać między stronami.

20 Zobacz wyrok z dnia 21 maja 2015 r., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, pkt 69, 71).

21 Konkretnie chodzi o decyzję Komisji 2006/903/WE z dnia 3 maja 2006 r. dotyczącą postępowania na mocy art. 81 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską i art. 53 Porozumienia o EOG w sprawie przeciwko Akzo Nobel NV, Akzo Nobel Chemicals Holding AB, EKA Chemicals AB, Degussa AG, Edison SpA, FMC Corporation, FMC Foret S.A., Kemira OYJ, L'Air Liquide SA, Chemoxal SA, Snia SpA, Caffaro Srl, Solvay SA/NV, Solvay Solexis SpA, Total SA, Elf Aquitaine SA i Arkema SA (sprawa COMP/F/C.38.620 – Nadtlenek wodoru i nadboran sodu) (Dz.U. 2006, L 353, s. 54).

67. W tym względzie nie można na przykład wykluczyć, że pewne zachowania, którym przypisuje się znamiona porozumienia ograniczającego konkurencję lub nadużycia pozycji dominującej – jakie na przykład mogą występować w ramach systemu dystrybucji selektywnej – mogą mieć związek z umową dystrybucji, a więc mogą być objęte zakresem zawartej w takiej umowie klauzuli prorogacyjnej, która została sformułowana w sposób ogólny, bez wyraźnego wyszczególnienia możliwych powództw wytaczanych z tytułu naruszenia przepisów obowiązujących w dziedzinie konkurencji.

68. Ponieważ – jak to wydaje się mieć miejsce w sprawie rozpoznawanej w postępowaniu głównym – zarzucane zachowanie dotyczy warunków cenowych lub warunków dostaw stosowanych w sposób dyskryminujący, nie można wykluczyć, że źródłem sporu jest stosunek prawny wiążący dostawcę z jego dystrybutorem. Sąd krajowy rozpoznający sprawę będzie zatem mógł w przypadku powództwa opartego na naruszeniu reguł konkurencji uznać, że powołane okoliczności wiążą się ze stosunkiem umownym, w związku z którym została sporządzona klauzula prorogacyjna, nawet sformułowana w sposób ogólny.

69. Należy koniecznie uściślić, że nie chodzi tu o odmienne stosowanie art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 – a dokładniej odmienne rozumienie możliwości stosowania klauzuli prorogacyjnej w przypadku sporów dotyczących odpowiedzialności powstałej w wyniku naruszenia prawa konkurencji – w zależności od tego, czy przedmiotem zarzutu jest naruszenie zakazu porozumień ograniczających konkurencję (art. 101 TFUE) czy też nadużywanie pozycji dominującej (art. 102 TFUE).

70. Z procesowego punktu widzenia oraz z punktu widzenia jurysdykcji nie ma żadnego zasadniczego powodu, aby traktować te naruszenia w różny sposób. W tym względzie nie podzielam poglądu, że porozumienia zakazane na mocy art. 101 TFUE wywołują szkodliwe skutki zawsze poza jakimkolwiek stosunkiem umownym, natomiast zachowania noszące znamiona nadużycia pozycji dominującej zakazane przez art. 102 TFUE muszą koniecznie mieć swoje źródło w umowie zawartej między poszkodowanym w wyniku zarzucanego zachowania a sprawcą takiego nadużycia.

71. Należy ustalić każdorazowo, a więc niezależnie od podstawy prawnej powództwa, czy zachowanie leżące u podstaw sporu wiąże się ze stosunkiem umownym, w związku z którym sporządzono klauzulę prorogacyjną.

72. Jeżeli źródłem sporu jest taki stosunek, spór może być objęty zakresem klauzuli prorogacyjnej sformułowanej w sposób ogólny, niezawierającej wyraźnego wskazania ewentualnych podstaw powództw, które zostaną wytoczone.

73. W związku z powyższym powództwo o naprawienie szkody, którego podstawą są zarzucane naruszenia art. 102 TFUE, będzie mogło korzystać z umownego określenia jurysdykcji, jeżeli ma ono swoje źródło w umowie, przy czym nie ma potrzeby, by było wyraźnie wymienione w spornej klauzuli.

74. Właśnie takie stanowisko, jak się wydaje, przyjął Supremo Tribunal de Justiça (sąd najwyższy) w wyroku z dnia 16 lutego 2016 r., Interlog i Taboada przeciwko Apple. Sąd ten uznał bowiem, że rozpoznawane przez niego żądanie, mimo iż była w nim mowa o zachowaniu antykonkurencyjnym, dotyczyło „zachowania naruszającego równowagę (lub program) [spornej] umowy". Rzeczony sąd stwierdził na tej podstawie, że spór poddany mu pod rozstrzygnięcie faktycznie ma swoje źródło w stosunku prawnym, w ramach którego klauzula została sporządzona. Wynika stąd, że klauzula ta miała w pełni zastosowanie w okolicznościach rozpoznawanej sprawy.

75. Podobnie można uznać, że żądanie naprawienia szkody, którego podstawą byłby z kolei art. 101 TFUE, w pewnych okolicznościach może wynikać ze stosunku prawnego, w związku z którym sporządzono klauzulę prorogacyjną. Mogłoby tak być w przypadku powództwa mającego na celu dochodzenie roszczeń, na podstawie tego samego przepisu, z tytułu zachowania dostawcy kierującego siecią dystrybucji selektywnej lub wyłącznej w stosunku do podległych mu dystrybutorów.

76. Podsumowując, odpowiedź na pytanie, czy klauzula prorogacyjna ma zastosowanie, w przypadku gdy nie odnosi się ona wyraźnie do sporów dotyczących odpowiedzialności powstałej w wyniku naruszenia prawa konkurencji, będzie zależała od oceny, jakiej w świetle jej brzmienia oraz woli stron dokona sąd krajowy, przed którym powołano się na klauzulę.

77. Jeśli okaże się, że strony, które nie były w stanie przewidzieć możliwości powstania danego sporu, nie miały zamiaru włączenia go w zakres klauzuli prorogacyjnej sformułowanej w sposób abstrakcyjny, to w razie takiego sporu klauzula ta nie może być skutecznie względem nich powoływana. Będzie się tak działo w szczególności w razie sporu, w którym chodzi o pociągnięcie do odpowiedzialności jednej ze stron z tytułu jej udziału w kartelu z przedsiębiorstwami trzecimi, niezwiązanymi stosunkiem umownym.

78. Natomiast jeżeli spór, mimo że oparty na naruszeniu prawa konkurencji, jest związany z zakresem umowy, w szczególności jeśli dotyczy warunków, jakie strony uzgodniły w umowie, to może być on objęty zakresem klauzuli prorogacyjnej. Może tak być na przykład w przypadku opartych na art. 102 TFUE powództw, w których przedmiotem zarzutów są warunki cenowe oraz warunki dostaw uzgodnione w umowie dystrybucyjnej zawierającej klauzulę prorogacyjną.

79. Mając na uwadze całość powyższych rozważań, jestem zdania, że na pytanie drugie trzeba odpowiedzieć, że art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, iż nakłada on na sąd krajowy, rozpoznający powództwo o odszkodowanie wytoczone na podstawie art. 102 TFUE, obowiązek zastosowania klauzuli prorogacyjnej, jeżeli dany spór ma swoje źródło w stosunku prawnym, w związku z którym klauzula taka została sporządzona. Do sądu krajowego, przed który wytoczono powództwo, należy zatem każdorazowo ustalenie, czy w przypadku sporów dotyczących odpowiedzialności powstałej w wyniku naruszenia prawa konkurencji dany spór może ze względu na swój charakter zostać objęty zakresem takiej klauzuli, nawet sformułowanej w sposób ogólny.

W przedmiocie pytania trzeciego: wymóg wcześniejszego stwierdzenia naruszenia prawa konkurencji przez organ ochrony konkurencji dla celów stosowania klauzuli prorogacyjnej

80. W pytaniu trzecim sąd odsyłający dąży do ustalenia, czy okoliczność, że naruszenie prawa konkurencji nie zostało stwierdzone uprzednio przez krajowy lub unijny organ ochrony konkurencji, pozwala na odstąpienie od stosowania klauzuli prorogacyjnej.

81. Innymi słowy, powstaje pytanie, czy – pomimo że w wyroku z dnia 21 maja 2015 r., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335) nie została w tym zakresie zawarta żadna wskazówka – okoliczność, że powództwo egzekwujące odpowiedzialność za naruszenie prawa konkurencji jest powództwem samodzielnym (tzw. „stand-alone", które różni się od powództwa „follow-on", z jakim mieliśmy do czynienia w sprawie, która doprowadziła do wydania przywołanego wyroku), może ze względu na swój charakter uzasadniać nieuwzględnienie klauzuli prorogacyjnej czy też nie może go uzasadniać.

82. W świetle wywodów przedstawionych powyżej proponuję udzielić na to pytanie odpowiedzi przeczącej.

83. W moim przekonaniu sam charakter rozpoznawanego przez sąd powództwa odszkodowawczego („follow-on" czy „stand-alone") nie jest istotnym czynnikiem przy ocenie możliwości zastosowania klauzuli prorogacyjnej. W istocie bowiem uprzednie stwierdzenie lub brak stwierdzenia przez organ ochrony konkurencji naruszenia reguł konkurencji jest całkowicie odrębną kwestią, niezwiązaną z kryteriami, które powinny mieć istotne znaczenie dla stwierdzenia, że klauzula prorogacyjna ma zastosowanie lub, wręcz przeciwnie, że nie zostanie zastosowana w konkretnym sporze, a zwłaszcza w wypadku roszczenia o naprawienie szkód poniesionych w przekonaniu poszkodowanego z powodu naruszenia reguł konkurencji.

84. Należy przypomnieć, że – jak wskazano w motywach 3, 12 i 13 dyrektywy 2014/104/UE [22] – art. 101 i 102 TFUE wywołują bezpośrednie skutki w stosunkach między jednostkami i nakładają na dane jednostki prawa i obowiązki, za których egzekwowanie odpowiadają sądy krajowe. Zatem każda osoba, która uważa się za poszkodowaną w wyniku naruszenia reguł konkurencji, może żądać naprawienia poniesionej szkody, i to niezależnie od uprzedniego stwierdzenia tego naruszenia przez organ ochrony konkurencji [23].

85. Ponadto wiadomo, że w odróżnieniu od sporów dotyczących kar nakładanych przez organ administracyjny w ramach wykonywania uprawnień regulacyjnych, które to spory zaliczają się do „spraw administracyjnych", powództwo mające za przedmiot roszczenie o naprawienie szkody wynikającej z zarzucanych naruszeń prawa konkurencji ma charakter cywilny i handlowy w rozumieniu rozporządzenia nr 44/2001, a więc wchodzi w zakres jego stosowania [24].

86. Tymczasem art. 23 ust. 1 tego rozporządzenia pozwala stronom na odstępstwa nie tylko od przewidzianych w tym rozporządzeniu zasad jurysdykcji ogólnej, lecz także od zasad jurysdykcji szczególnych przez zawarcie porozumienia w przedmiocie wyboru sądu. Sąd, przed który wytoczono powództwo, może zatem co do zasady być związany klauzulą prorogacyjną wyłączającą jurysdykcję ogólną i szczególną przewidzianą w tym rozporządzeniu [25].

87. Na możliwość tę nie mogą mieć wpływu przepisy prawa materialnego właściwe dla merytorycznej oceny sporu [26], nie może ona też być ona uzależniona od okoliczności, że sporne roszczenie zmierza do ukarania za naruszenia prawa konkurencji Unii, stwierdzone wcześniej przez właściwe organy. Należy bowiem przypomnieć, że to właśnie autonomia woli stron uzasadnia pierwszeństwo przyznane wyborowi sądu innego niż ten, który w innym wypadku miałby jurysdykcję na podstawie rozporządzenia nr 44/2001 [27].

88. Ostatecznie wydaje mi się, że w ramach oceny możliwości stosowania klauzuli prorogacyjnej w konkretnym sporze rozróżnienie na powództwo „stand-alone" i „follow-on" bardzo kolidowałoby z celem polegającym na zapewnieniu przewidywalności, realizowanym przez art. 23 rozporządzenia nr 44/2001, w tym sensie, że stosowanie klauzuli byłoby uzależnione od późniejszego stwierdzenia naruszenia przez organ ochrony konkurencji. Podobnie jak stwierdzenie naruszenia nie powinno być warunkiem, którego spełnienie umożliwia odstąpienie od stosowania klauzuli prorogacyjnej, tak na tej samej zasadzie nie można się ograniczać do wskazania, że rozpatrywany spór dotyczy samodzielnego powództwa („stand-alone") w celu uniknięcia niezastosowania takiej klauzuli, niezależnie od zbadania w konkretnym przypadku tej klauzuli i stosunku prawnego, w związku z którym została ona sporządzona.

89. Proponuję zatem, by na pytanie trzecie odpowiedzieć, że art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że brak wcześniejszego stwierdzenia naruszenia prawa konkurencji na podstawie art. 102 TFUE sam z siebie nie pozwala na zastosowanie ani, wręcz przeciwnie, na odstąpienie od stosowania klauzuli prorogacyjnej w postępowaniu mającym za przedmiot powództwo o odszkodowanie wytoczone na podstawie reguł konkurencji.

22 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 listopada 2014 r. w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego (Dz.U. 2014, L 349, s. 1).

23 Zobacz podobnie wyrok z dnia 14 czerwca 2011 r., Pfleiderer (C-360/09, EU:C:2011:389, pkt 28, 29 i przytoczone tam orzecznictwo).

24 Zobacz wyrok z dnia 28 lipca 2016 r., Siemens Aktiengesellschaft Österreich (C-102/15, EU:C:2016:607, pkt 34 i przytoczone tam orzecznictwo).

25 Zobacz wyrok z dnia 21 maja 2015 r., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, pkt 59, 61 i przytoczone tam orzecznictwo).

26 Zobacz wyrok z dnia 21 maja 2015 r., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, pkt 62, 63 i przytoczone tam orzecznictwo).

27 Zobacz wyroki: z dnia 7 lipca 2016 r., Hőszig (C-222/15, EU:C:2016:525, pkt 44 i przytoczone tam orzecznictwo); z dnia 28 czerwca 2017 r., Leventis i Vafeias (C-436/16, EU:C:2017:497, pkt 33 i przytoczone tam orzecznictwo).

Wnioski

90. Mając na względzie powyższe rozważania, proponuję, aby na pytania prejudycjalne zadane przez Cour de cassation (sąd kasacyjny, Francja) Trybunał odpowiedział w następujący sposób:

1) Artykuł 23 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych należy interpretować w ten sposób, że nie ma zasadniczej przeszkody dla stosowania klauzuli prorogacyjnej w kontekście samodzielnego powództwa o naprawienie szkody, takiego jak powództwo wytoczone w postępowaniu głównym przez dystrybutora przeciwko dostawcy z tytułu zarzucanego mu naruszenia art. 102 TFUE.

2) Artykuł 23 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że nakłada on na sąd krajowy, rozpoznający powództwo o odszkodowanie wytoczone na podstawie art. 102 TFUE, obowiązek zastosowania klauzuli prorogacyjnej, jeżeli dany spór ma swoje źródło w stosunku prawnym, w związku z którym klauzula taka została sporządzona. Do sądu krajowego, przed który wytoczono powództwo, należy zatem każdorazowo ustalenie, czy w przypadku sporów dotyczących odpowiedzialności powstałej w wyniku naruszenia prawa konkurencji dany spór może ze względu na swój charakter zostać objęty zakresem takiej klauzuli, nawet sformułowanej w sposób ogólny.

3) Artykuł 23 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że brak wcześniejszego stwierdzenia naruszenia prawa konkurencji na podstawie art. 102 TFUE sam z siebie nie pozwala na zastosowanie ani, wręcz przeciwnie, na odstąpienie od stosowania klauzuli prorogacyjnej w postępowaniu z powództwa o odszkodowanie na podstawie reguł konkurencji.